

סימן יא

חיוב בדיקת חמץ למי שלא שוהה בביתו כל החג ומוכר את חמצו

שאלה:

א. מי שמוכר את החמץ שבביתו (הבית לא נמכר משום "לא תחונם") לגוי במסגרת "מכירת חמץ" - האם חייב לבדוק חמץ בליל י"ד בביתו?
ב. השוכר חדר במלון בערב פסח. האם חייב לבדוק את החדר בערב החג?

תשובה:

א. בדיקת בית הנמכר לגוי

1. מחלוקת הראב"ה והטור לגבי היוצא מביתו קודם ליל י"ד

כתב הראב"ה בספרו 'אבי העזרי' (הובא בטור סי' תל"ו, ג'): "ישראל היוצא מבית אינו יהודי תוך ל' יום ונכנס בבית אחר בעיר זו או הולך לעיר אחרת אינו צריך לבער בית האיננו יהודי, שהרי יקיים מצוות ביעור באותו בית אחר. אבל אם הוא מפרש או יוצא בשירא ולא יכנס בפסח בבית, חל עליו חובת הביעור, כיוון שהוא תוך ל' יום, וצריך לבער בית הא"י שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצוות ביעור. אע"פ שהא"י יכנס לבית בפסח".

למדנו מדבריו, שחכמים תיקנו שכל אדם יבער חמצו בליל י"ד. ולכן העוזב את ביתו והולך לבית אחר קודם ליל י"ד, מכיוון

שיקיים את מצוות הבדיקה בבית האחר, אין טעם לחייבו לבדוק גם את הבית שעוזב, שהרי גם אם נשאר בו חמץ - אינו עובר עליו ב"כל יראה ובל ימצא", מפני שבוודאי מפקירו, שהרי אינו מתכנן לחזור לבית הגוי, ואת חובת חכמים לבדוק יקיים בבית החדש. מאידך, היוצא מביתו ואינו הולך לבית אחר, כגון שהוא מפרש לים או יוצא בשיירא, מכיוון שכבר חלה עליו תקנת הבדיקה ל' יום קודם החג, עליו לקיים מצווה זו קודם שיצא מהבית, בטרם יפקיר חמצו, אפילו אם לא יחזור לאותו בית, כיוון שלא יקיים מצווה זו במקום אחר. רואים מדבריו, שלאחר שתיקנו חכמים לבדוק בליל י"ד (או ל' יום לפניו) - גם כשאין עתידים לחזור אליו, כגון שנגמרה השכירות, עכ"פ חלה חובת בדיקת חמץ מדרבנן בטרם עזיבת הבית, מכיוון שלא תהיה אפשרות לקיים מצווה זו בבית אחר.

נאם הולך לבית חברו - יכול לסמוך על בדיקת חברו, דבעל הבית הוי כשליחו לבדוק את החמץ (מ"ב ס' תל"ו ס"ק כ"ח).

והטור חלק עליו וז"ל: "נראה לי שאין צריך לבדוק, כיוון שהגוי נכנס לביתו, אף אם נשאר לישראל חמץ - ודאי מתייאש

והולך לבית מלון, אינו יכול לפטור את עצמו מבדיקת חמץ בביתו (ולקמן נבאר באלו תנאים יוכל להיפטור מבדיקת הבית). אך אם נוסע מביתו ומתארח במקום החייב בבדיקה יקיים את חובת הבדיקה בבית מארחו, ויכול לצאת י"ח בבדיקת המארח. לכן אדם שרוצה להיפטור ולא לנקות את ביתו ולא לבדוק כלל - חייב לדאוג שחמצו יימכר ולשהות בליל י"ד בבית מארח שבודק חמץ. ואפילו אם מכר ב"ג, כל ששוהה בביתו ב"ד בערב - מוכח שאין מכירתו אלא למחר ומחויב לבדוק בליל י"ד.

2. בדיקת חמץ בחדרים הנמכרים לגוי אדם שאינו מוכר את כל ביתו, אלא רק חדרים מסוימים, וממשיך להתגורר בימי הפסח בשאר החדרים - האם חייב לבדוק בליל י"ד גם את החדרים שמתכוון למכרם למחרת?

בעניין זה נחלקו האחרונים: לדעת ה'חיי אדם' וה'מקור חיים' כל חדר נידון בפני עצמו, ומכיוון שבליל י"ד טרם התבצעה המכירה באותם חדרים (ואפילו אם מכרם אך מתנהג בהם כאילו לא נמכרו, שהולך בחדר וכו', מוכח שכוונתו הייתה שלא למכרם עד ליום י"ד) - חייב לבדוקם.

מאידך, לדעת החת"ס וה'בנין עולם' מכיוון שאדם רשאי לשייר לעצמו חמץ שיודע על קיומו ורוצה לבערו רק ביום י"ד (כגון החמץ שרוצה לאוכלו למחרת בארוחת הבוקר), ותקנת בדיקת החמץ והביטול של ליל י"ד נתקנה רק לגבי חמץ שאינו ידוע ('דלא חמיתיה ודלא ביערתיה') - הוא הדין לחמץ שבאותם חדרים, שאע"פ שאינו יודע על קיומו,

ממנו ואין לך הפקר גדול מזה. והסביר ה'משנה ברורה' (שם ס"ק לא), שלדעת הטור תקנת הביעור אינה חובת הגוף, אלא שמי שיש לו חמץ צריך לבדוק ולבער. אך מי שעזב בית שכור שבעליו הם גויים ודאי שהפקיר חמצו ולא חלה עליו חובת בדיקה. והוסיף ה'חק יעקב' (הובא במ"ב שם ס"ק לב), דאפילו אם הבית נשאר ריק ואין נכנס בו גוי ג"כ אינו מחויב, כיוון שישראל הפקיר חמצו שם, ואין דין בדיקה בחמץ מופקר.

השו"ע (או"ח ס' תל"ו ס"ג) פסק כדעת הראבי"ה בלשון "יש מי שאומר", והרמ"א הביא את דעת הטור: "וי"א שאינו צריך, שנכנס בו האינו יהודי".

נמצא לפי זה, שמי שמוכר את כל חמצו שבביתו ויוצא מביתו לכל ימי החג ואינו נוכח בבית אחר בליל בדיקת חמץ - אזי לדעת הראבי"ה יתחייב בבדיקת חמץ בביתו, כי חלה עליו 'חובת גברא' של בדיקת חמץ בביתו, וכן פסק השו"ע. [ואע"פ שהרמ"א כתב שי"א שאינו צריך, הכריע המ"ב (שם ס"ק ל"ב) שאם לא נכנס הנכרי לבית יש להחמיר]. ולכן לפ"ז שאדם שלא יהיה נוכח בבית אחר בליל י"ד חלה עליו חובת בדיקה בלילה הקודם ליציאתו מביתו. ומכיוון שבדיקת חמץ הרי היא חובה רק על חמצו שלו, לכן צריך לבדוק את ביתו קודם מכירת החמץ ולדאוג שהמכירה תתבצע לאחר הבדיקה*. ולכן אם המכירה היא ביום י"ג חלה עליו חובת בדיקה בליל י"ג, ואם המכירה מתבצעת רק ביום י"ד כ"ש שחלה עליו חובת בדיקה בליל י"ד בברכה.

נמצא שאדם העוזב את ביתו בערב החג

א. הערת הגר"א נבצל שליט"א: צ"ע לענ"ד.

לשהות בו במשך כל ימי החג. ואם קשה עליו הבדיקה, יכול לסמוך על שו"ת 'בנין עולם' ושו"ת חת"ס ולבדוק חדר או שניים בביתו, ובשאר הבית לסמוך על המכירה שתבצע למחרת.

ב. בדיקת חדר במלון בערב פסח

עד כאן עסקנו בחובת בדיקת הבית לפני עזיבתו לבית המלון. כעת עלינו לדון לגבי חובת בדיקת החדר שבמלון – וזאת אפילו אם כבר בדק את ביתו.

1. דין בית שלא ידוע אם נבדק בליל י"ד בגמ' בפסחים (דף ד' ע"א) נאמר: "בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק: המשכיר בית לחבירו ב"ד חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק? למאי נ"מ? לישיליה! (ישאלוהו) דליתיה להאי דלשיליה (שהמשכיר אינו נמצא וא"א לשאול אותו). לאטרוחי להאי מאי? א"ר נחמן: תניתוה, הכל נאמנים על ביעור חמץ אפי' נשים אפי' עבדים אפי' קטנים. מאי טעמא מהימני? לאו משום דחזקתו בדוק וכו'... לעולם אימא לך חזקתו בדוק, והכא במאי עסקינן דמוחזק לן דלא בדק וקאמרי הני בדקניה, מהו דתימא לא להימניה רבנן – קמ"ל כיוון דבדיקת חמץ דרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה הימנוה רבנן דרבנן". נחלקו הראשונים לגבי מסקנת הסוגיה. לדעת רש"י (שם ד"ה כל) מסקנת הסוגיה היא שאי אפשר לפשוט דבר מהברייתא, וכן משמע מהריטב"א (שם ד"ה עוד). וכתב הרוקח (הלכות פסח סי' רס"ו) שלמרות שלדעתם אין פשיטות בסוגיה, אעפ"כ פוסקים שחזקתו בדוק, מכיוון שחובת בדיקת חמץ אינה אלא מדרבנן.

מכיוון שהוא עתיד למוכרו הרי הוא כעתיד לבערו בוודאות. וכל זה בתנאי שיפרש בעת המכירה שמוכר לו את כל החמץ שנמצא בחדר – כולל החמץ שבחורים ובסדקים.

והסיק ה'משנה ברורה', דאף דאין למחות ביד המקילין (כחת"ס ובנין עולם), כדי לצאת מן הספק עדיף למכור ביום י"ג – ובלבד שישיר לעצמו חדר אחד כדי לקיים בו את מצוות הבדיקה. ובכך לכו"ע מקיים את מצוות בדיקת החמץ בחדרים הנותרים.

3. מסקנה

לעיל ראינו שהשו"ע שחשש לדעת הראב"ה, שמי שיוצא מביתו בתוך ל' לפסח ואינו עתיד לקיים מצוות בדיקה, חייב לבדוק לפני צאתו. והרמ"א אינו חושש לכך וסובר כטור, שחובת הביעור אינה חובת הגוף ולכן מי שאין לו חמץ בליל י"ד פטור מבדיקה.

להלכה הכריע מ"ב (ס"ק ל"ב) כדעת הרמ"א, אך בתנאי שהגוי ייכנס בפועל לתוך הבית (ודלא כדעת הח"י). לפ"ז נראה שבמכירה שלנו, שהגוי לא נכנס לתוך הבית ממש – יש לחוש לדעת הראב"ה!

ולכן נראה, שהיוצא למלון לכל ימי החג ורוצה להיפטר מבדיקת החמץ בביתו בגלל הטרחה המרובה שבכך, עליו לדאוג למכור את חמצו במכירה המתבצעת קודם ליל י"ד, ובלבד שהוא ובני ביתו ישהו בליל י"ד במלון ויתחייבו שם בבדיקה (או שיהיו נוכחים בבית אחר החייב בבדיקה). אך אם ישהו בביתם בליל י"ד, יתחייבו בבדיקת ביתם, אפילו אינם עתידים

חלה על מי ששוהה בחדר בליל י"ד; ואם החדר ריק – חוזרת חובת הבדיקה אל בעלי המלון.

לפיכך מעיקר הדין הנכנס למלון ביום י"ד, ערב החג, אם יודע שבליילה שלפניו שהה בחדר אדם שומר תורה ומצוות, הרי זה פטור מבדיקה. וכן אם החדר היה ריק ובעל המלון הוא יהודי השומר תורה ומצוות – חזקה שבעל המלון שלח אדם מטעמו שיבדוק את החמץ. אך אם אינו יודע מי שהה בחדר לילה הקודם, מכיוון שבימינו רבים מן המתארחים במלון אינם שומרי תו"מ, נראה שאי אפשר לסמוך על הסברא שחזקתו בדוק, וצריך לבדוק ללא ברכה [בדיקת חמץ באור יום נעשית אף היא עם נר, אא"כ החדר משופע בחלונות (כפי שמצוי לרוב בבתי מלון) ואז במקומות המשופעים באור יום אין צורך בנר].

אמנם לגבי חובת הביטול – אע"פ שיודע שלפניו גר בחדר אדם שומר תו"מ (או שהחדר היה ריק ובעל המלון שומר תו"מ) – צריך לבטל את החמץ ש(אולי) נשאר בחדר, ואי אפשר לסמוך על הביטול שביטל האורח שלפניו, שהרי אף אם ביטלו והפקירו הדייר הקודם, מ"מ עם כניסתו לחדר זה הדייר החדש יכול לזכות בתכולת המזון שנשארה, כולל החמץ שהפקיר קודמו [ובפרט שכפי שראינו בדברי הרא"ש והר"ן לעיל, כל חזקת הבדיקה מתבססת על היותה מדרבנן לאחר הביטול].

ולפי מה שמבואר בגמרא המובאת לעיל גם נשים וקטנים (שיש בהם דעת לבדוק) נאמנים על בדיקת חמץ, ולכן גם אם בחדר

גם האור זרוע (ח"ב הלכות פסחים סי' רמ"ה אות ג') כתב שהספק לא נפשט, אלא שהסיק שאם המשכיר נמצא בעיר יש לשואלו אם בדק או לא, ואם אינו בעיר חייב השוכר לבדוק שמא המשכיר לא בדק. וכן משמע מהעיטור (ח"ב דף קכ"א ע"א). וכן כתב ההגהות מיימוניות (הל' חמץ ומצה פ"ב הט"ז אות א') בשם היראים (סי' ש"א) דכל תיקו דאיסורא לחומרא, ואפילו בשל סופרים (הובאו דבריו בב"י או"ח סי' תל"ז).

לעומתם, הר"ן (דף א' ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה המשכיר) סובר שמסקנת הגמ' היא שסתם בית חזקתו בדוק, והסיבה שהגמ' הכריעה כן היא מפני שבדיקת חמץ דרבנן. בכל מקרה, גם הר"ן מסייג חזקה זו, וכותב שבמקרה שהמשכיר נמצא ואפשר לשואלו אין סומכים על החזקה (כפי שמוכח מראשית הסוגיה), מכיוון שכנגד אותה חזקה קיימת חזקה נוספת הפוכה – שבמשך כל השנה היה הבית לא בדוק והעמד דבר על חזקתו. וכן משמע מדברי הרא"ש (פסחים פ"א סוף סי' ב'), וכך הבין הב"י (או"ח סי' תל"ז).

להלכה, פסק השו"ע (או"ח סי' תל"ז ס"ב) כהרא"ש והר"ן וז"ל: "השוכר בית מחבירו בי"ד ואינו יודע אם הוא בדוק – אם הוא בעיר שואלו אם בדקו, ואם אינו בעיר חזקתו בדוק ומבטלו בליבו ודיו".

2. חזקת בדיקה בחדרי מלון

כפי שראינו, חובת הבדיקה חלה בליל י"ד על מי שגר בבית באותו לילה, ובבית שכור חובת הבדיקה חלה על השוכר את הדירה באותה שעה. בבית מלון החדרים מושכרים לאורחים, ולכן חובת הבדיקה

החמץ שבביתו). ובבית שבו הוא מתארח – ישמע את הברכה מבעה"ב ויבדוק את החדר המיוחד לו, או אם שוהה במלון – יבדוק בחדרו בברכה.

ב. אך אם עזב את ביתו קודם ליל י"ד ובליל י"ד אינו עתיד להיות במקום שבודקים את החמץ (כגון שהוא במטוס או בצבא וכדומה) כך שלא יהיה נוכח בבדיקת חמץ – חייב לבדוק ביתו בלילה הסמוך לעזיבתו, בלא ברכה.

ג. אדם המוכר את חמצו ביום י"ד (כרוב שטרות המכירה המתבצעים ע"י הרב המקומי) ולא ישהה בביתו כל ימי החג, ובליל י"ד שוהה בביתו – יש המחמירים שצריך לבדוק את כל ביתו, ויש המקילים הסומכים על בדיקת חדר אחד, ולגבי השאר יסמוך על המכירה ופטור מבדיקה במקומות אלו.

ד. המתארח בבית מלון בערב החג ושוהה בו בליל י"ד חייב לבדוק את חדרו בברכה ולבטל את החמץ שאינו ידוע לו.

ה. בעל המלון חייב לדאוג שכל החדרים הריקים ייבדקו בליל י"ד ע"י שליח מטעמו.

ו. המתארח במלון ביום י"ד (ועתיד להישאר בחדר זה בחג), יברר אם שהו לפניו בחדר שומרי תורה ומצוות (ובמקרה שהחדר היה ריק יברר האם בעל המלון מקפיד על בדיקת החדרים), ואז פטור מלבדוק, אך חייב לבטל. ואם שהו לפניו בחדר מי שאינם שומרי תו"מ – יבדוק בעצמו ביום י"ד לאור הנר ובברכה (וה"ה אם החדר היה ריק ובעל המלון אינו ידוע כמקפיד על בדיקת החדרים).

ז. המתארח במלון ונכנס לחדר לאחר

שלפניו שהו נשים בלבד, אם יודע שהן שומרות תו"מ יכול לסמוך על בדיקתן – ובלבד שיבטל בליבו. ואע"פ שבירושלמי איכא מ"ד דנשים עצלניות הן ואינן בודקות כפי שצריך, הרי שהמאירי כתב שאדרבה, הן בודקות טוב יותר, ואף לשיטת התוס' (שם ד"ה הימנוהו) שחלקו, מ"מ מכיוון שבדיקת חמץ דרבנן הלכה כדברי המיקל, וכן פסק השו"ע (שם ס"ד).

על דברי השו"ע הללו מעיר ה'משנה ברורה', שניתן לסמוך על עדות אישה וקטן רק קודם השעה השישית (זמן איסור החמץ בהנאה), בשעה שבידו לבטל, שאז הבדיקה אינה אלא מדרבנן. אבל לאחר השעה השישית – חייב לבדוק ואינו יכול לסמוך על בדיקתן.

לפיכך הנכנס לבית מלון בערב החג לאחר חצות היום, ואינו יודע בוודאות האם בדקו את החדר לפניו – גם אם השוהה לפניו היה אדם שומר תו"מ – אין לסמוך על החזקה לאחר השעה השישית; וצריך לבדוק. ואם מצא חמץ – חייב לבערו בשריפה, כדין חמץ שאינו מבוטל.

ג. סיכום

א. אדם העוזב את ביתו למשך כל ימי הפסח ושוהה בבית מלון וכדו', ידאג למכור את כל חמצו במכירה רגילה המתבצעת ע"י כתב הרשאה לרב המקומי. אם המכירה מתבצעת בפועל ביום י"ג (לפני זמן חובת הבדיקה), ובליל י"ד הוא עתיד להתארח בבית שבו בודקים חמץ או במלון ששכר – פטור מלבדוק את ביתו (ויפרט בשטר המכירה שמוכר את כל

לבדוק את מגוריו. ולכן אחד החיילים יהיה שליח ויברך עבור כולם, ויבדוק את מרחב החדר, וכל שאר החיילים יבדקו לאחר מכן את ציודם האישי. אך אוהל סייר קטן אינו נחשב לבית, ולכן חייל השוהה בו יבדוק בו בלא ברכה.

חצות היום, ואינו יודע אם בדקו אם לאו, כיוון שלאחר שעה שישית לא מועיל ביטול, הרי הוא חייב לבדוק בלא ברכה, ולא יכול להסתמך על חזקה. ח. חייל השוהה באוהל או בבסיס בליל בדיקת חמץ דינו כאורח בבית וחייב